

การศึกษาวิเคราะห์หอนัตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาท
มองผ่านพุทธทาสภิกขุ*
AN ANALYTICAL STUDY OF THE USAGE OF WORD ANATTA
IN THERAVADA BUDDHISM THROUGH THE VIEW
OF BUDDHADASA BIKKHU

พระใบฎีกาไพจิตร รตนญาโณ (คงฉิม)

Phrabaidika Pajit Ruttanayano (Kongchim)

พระครูโฆสิตวัณณานุกุล

Phrakhrukositwattananukul

พระครูโกศลอรธกิจ

Phrakrukosolattakit

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Si Thammarat Campus, Thailand

อุทัย เอกสะพัง

Uthai eksaphang

มหาวิทยาลัยทักษิณ

Thaksin University, Thailand

E-mail: supawadee9424@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หอนัตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาทมองผ่านพุทธทาสภิกขุ” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาหอนัตตาตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ และเพื่อวิเคราะห์หอนัตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาทมองผ่านพุทธทาสภิกขุ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ที่เกี่ยวกับเรื่องหอนัตตาตามแนวคิดของพุทธศาสนาเถรวาทมองผ่านพุทธทาสภิกขุ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบันและเป็นแนวทางในการเผยแผ่ต่อไป

* Received 3 July 2019; Revised 18 July 2019; Accepted 24 July 2019

ผลการวิจัยพบว่า

การศึกษาเรื่องอนัตตาในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ พบว่าพุทธทาสภิกขุศึกษาเรื่องดังกล่าว โดยเนื้อหาหลัก ๆ ตรงกับทัศนะของพุทธปรัชญาที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก แม้ว่าคำสอนของท่านจะเน้นหนักไปในเรื่องของอัตตา จนมีบางคนเข้าใจผิดคิดว่าท่านไม่เป็นพุทธศาสนาเถรวาท คำสอนเรื่อง ตัวกู ของกู หรืออัตตาเป็นการสอนเพื่อจะเน้นให้เห็นลักษณะของอัตตาอย่างทะลุปรุโปร่งว่าการยึดมั่นถือมั่นนั้นคือ อัตตา ซึ่งเป็นเรื่องนามธรรมที่พูดควบคู่ไปกับรูปธรรม เมื่อมีการยึดมั่นถือมั่นก็ไม่สามารถทำให้พบกับความสุขที่แท้จริง ไม่สามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ เมื่อคนส่วนใหญ่เข้าใจอัตตากับอนัตตาดีแล้ว ก็เป็นการง่ายที่จะแยกอัตตากับอนัตตาได้

พุทธทาสภิกขุ ท่านสอนเรื่องตัวตนและมีใช้ตัวตน เช่นเดียวกับในพุทธปรัชญา ชี้ให้เห็นลักษณะตัวตนและมีใช้ตัวตน มุ่งไปสู่ความไม่มีตัวตน เพื่อพบกับความสุขสงบเย็นที่เรียกว่า “นิรามิสสุข” ซึ่งมีในพระไตรปิฎก แต่วิธีการสอนและภาษาที่ท่านใช้มีความแตกต่าง ตรงที่ท่านพยายามใช้วิธีการและถ้อยคำง่าย ๆ ในการสื่อภาษา เช่น คำว่า “ตัวกู ของกู” เป็นคำที่มีความหมายชัดเจนในตัวเอง จากงานเขียนของท่านจึงเหมาะสำหรับผู้ศึกษาทุกวัย สามารถเข้าใจหลักคำสอนที่แท้จริงของพุทธศาสนาได้ โดยที่ไม่ต้องรู้ภาษาบาลีก่อน ท่านพุทธทาสภิกขุ มุ่งสอน เพื่อให้เห็นอัตตาอย่างทะลุปรุโปร่ง พิจารณาอัตตา เพื่อละอัตตาเสีย กล่าวคือ อย่าใช้อุปาทานในอัตตา เพราะสรรพสิ่งเป็นอนัตตา ซึ่งคำสอนของท่านก็เป็นหลักคำสอนอันเดียวกับคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาทและเป็นคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

คำสำคัญ: อนัตตา, พระพุทธศาสนาเถรวาท, พุทธทาสภิกขุ

Abstract

The study entitled “An Analytical Study of Anattatā in Theravada Buddhism through Buddhadasa Bhikkhu’s View” aimed to explore Anattatā according to Buddhadasa bhikkhu’s view, and to analyze Anattatā in Theravada Buddhism through Buddhadasa bhikkhu’s view. Qualitative research on the concept of Atta in Theravada Buddhism focusing on documentary research was

employed in order to apply in the current society and as the guideline for the propagation of Buddhism.

The findings of a research:

Findings indicated that the view on Atta proposed by Buddhadasa is mainly the same with Buddhist philosophy in the Tripitaka. Although his teaching mainly deals with Atta which leads some people misunderstand that Buddhadasa bhikkhu does not belong to Theravada Buddhism, his teaching on 'I AND MINE' or Atta is the way of teaching to realize the characteristics of Atta clearly that clinging is nothing but Atta ,which is the abstract that should be explained along with tangibility. Due to clinging, one cannot find the real happiness. When most people clearly understand Attà and Anattà, it is easy to separate Atta from Anatta.

Buddhadàsa bhikkhu himself taught self and non-self as taught in Buddhist philosophy, by pointing out the characteristics of self and non-self, leading to non-self to find the peaceful happiness called 'niràmisa-sukha' which also can be found in the Buddhist Canon. However, teaching method and language used by Buddhadasa bhikkhu are different because of his simple teaching method and language. In communication, he used the simple language, such as I and MINE, which is very clear. His works are suitable and ideal for learners of every age. People can understand the real teaching of Buddhism without knowledge of Pali language. His teaching on Attà is to make people clearly understand Attà, using Atta to abandon Atta that is Upàdàna (attachment) should not be used in Attà because everything is Anattà. His teachings are similar to that of teachings as in the Buddhist Tripitaka.

Keywords: Anatta, Theravada Buddhism, Buddhadasa Bikkhu

บทนำ

ปัจจุบันหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ได้รับความสนใจศึกษากันอย่างกว้างขวางทั้งในวงการศึกษาศาสนา ปรัชญา และวงการการศึกษาทั่วไป บุคคลที่สนใจศึกษาก็มีทั้งชาวพุทธและคนที่ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา แต่การศึกษาที่ผ่านมาส่วนมากมักจะมุ่งศึกษาในเชิงศาสนาเท่านั้น ส่วนการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงปรัชญานั้นได้รับความสนใจน้อยมาก ฉะนั้น การศึกษาหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาในเชิงปรัชญาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อจะสร้างพระชนะที่ถูกต้อง ดังนั้น ประเด็นคำสอนเรื่อง อัตตา ซึ่ง เป็นคำสอนที่น่าสนใจและนำมาศึกษาให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น “พุทธทาสภิกขุ” ได้อธิบายเรื่องนี้ไว้น่าสนใจว่า เปลี่ยนจากความหลงว่า “มีอัตตา” มาเป็นความเห็นอย่างรอบรู้และแจ่มแจ้งว่า “ไม่มีอัตตา” ดังนี้ ความรู้ที่เกิดขึ้น ความไม่รู้ (อวิชชา) ก็หายไป ราคะ-โทสะ-โมหะ ซึ่งเกิดขึ้นจากความไม่รู้เป็นมูลฐานก็พลอยถูกโค่นทำลายสาบสูญไปด้วย จึงไม่มีการหลงผิดเป็นทุกข์ ไม่หลงใหลมัวเมาความรู้สึกว่า “อัตตา” ซึ่งเป็นเหมือนตอกระเจกในตา ถูกลอกออกอย่างเกลี้ยงเกลา ญาณทัสนะ หรือดวงตาที่แจ่มใสก็ทำหน้าที่เห็นได้อย่างถูกต้องตามที่เป็นจริง รู้จักโลกโดยประการที่มันไม่อาจย่ำยีจิตให้ทุกข์ทรมานไหม้ ได้อีกตลอดกาลอวสาน นั่นคือ แสงสว่างชนิดที่อาจส่องลงไปได้ถึงที่ที่แสงอาทิตย์ ซึ่งเรารับรองกันว่ามีแสงอะไรยิ่งกว่า ส่องไปไม่ถึงความโง่ถูกเพิกถอน กวาดทิ้งหมดไปจากดวงจิต ความฉลาดแผ่รัศมีออก สร้างความเยือกเย็นเย็นโดยไม่ต้องรดน้ำ แต่เย็นกว่ารดน้ำอยู่โดยรอบเช่นรัศมีของดวงไฟ และนั่นคือ ยอดแห่งความสุข ซึ่งพระพุทธองค์ซึ่งเป็นบิดาของโลก ได้ทรงวางไว้เป็นบทเรียน สำหรับเราทั้งหลายผู้ยอมตนเป็นสาวกผู้ทำตาม โดยน้ำใสใจจริง จะต้องพยายามเอาด้วยคุณค่าแห่งการได้เกิดมาเป็นมนุษย์ เมื่อขอให้ท่านเขยิบการถืออัตตาของท่านให้สูงขึ้นเป็นลำดับ ๆ จงมองให้เห็น แล้วพรากความรู้สึกว่า “ของตน” ออกมาเสียจากสังขารร่างกายมายึดเอา “ศีล สมาธิ ปัญญา” เมื่อถึงยอดของปัญญา มันจะพรากจากที่นั่นมายึดถือเอาที่มรรคและผลขั้นต้น ๆ เป็นลำดับจนถึงขั้นยอด ท่านจะหมดอะไรที่จะยึดถือต่อไปเองเมื่อไม่ยึดถือ “ตน” ก็ไม่มี เพราะ “ตน” เกิดมาจากการหลงยึดถือ นั่นก็ คือ การมองเห็นแล้วปล่อยวาง “อัตตา” เสียได้ ถึงความรู้สึก “อนัตตา” ได้เสวยผลสูงขึ้นมาตามลำดับดังกล่าวมาแล้ว ซึ่งถ้าจะมองย้อนหลังลงไปตามที่ผ่านมา ก็จะได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามผู้อื่นว่า “ยอดแห่งความรู้” และ “ยอดแห่งความสุข” อันแท้จริงตามที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้อย่างแน่แท้ (คนไทยตัวเล็ก, 2552)

แนวคิดเรื่องอัตตาและอนัตตา เป็นหลักคำสอนที่มีความสำคัญ เป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธศาสนา ซึ่งแตกต่างจากปรัชญาและศาสนาอื่น ๆ ทั้งยุคก่อนหน้า และร่วมสมัยเดียวกัน เป็นเนื้อหาของพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ จนได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ด้วยการฟังพระธรรมเทศนาที่เรียกว่า “อนัตตลักขณสูตร” หลักอนัตตาเป็นเครื่องยืนยันความถูกต้องแท้จริงของหลักคำสอนเรื่องอื่น ๆ เช่น กรรม และนิพพาน เป็นต้นอีกด้วย

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นเพื่อหาคำตอบของปัญหาที่ว่า ท่านพุทธทาสภิกขุมีแนวคิด หลักการ และวิธีการเป็นอย่างไร เกี่ยวกับการสอนหลักธรรมในเรื่องอัตตาในพระพุทธศาสนา มีหลักฐานอ้างอิงแนวคิดจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและวิทยาการสมัยใหม่อย่างไร และมีปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อวิธีการสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ ตลอดจนวิธีการเสนอแนวทางการศึกษาและปฏิบัติหลักพุทธธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ รูปแบบและลักษณะเฉพาะเป็นอย่างไร

ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาวิเคราะห์ วิธีการสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ เพื่อจะได้รูปแบบการสอน การเผยแผ่คำสอนในพระพุทธศาสนา ตามแนวทางของท่าน จะได้เป็นประโยชน์อย่างกว้างขวางต่อผู้ที่สนใจ ทั้งในฐานะผู้สอน ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ พระสงฆ์ ครู อาจารย์ และพุทธบริษัท เพื่อจะได้นำรูปแบบการสอนของท่านไปใช้เป็นหลัก เป็นต้นแบบในการสอน และประยุกต์เข้ากับวิธีการสอนของตนเอง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอนัตตาตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ
2. เพื่อวิเคราะห์อนัตตาในพุทธศาสนาเถรวาทมองผ่านพุทธทาสภิกขุ

วิธีดำเนินงานวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) เกี่ยวกับเรื่องอนัตตาตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ โดยเฉพาะการศึกษาค้นคว้าทั้งจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยเป็น 3 ขั้นตอน มีรายละเอียด ดังนี้

1. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ทั้งภาษาไทย และภาษาบาลี คัมภีร์อรรถกถา ฎีกาและอนุฎีกาที่เกี่ยวข้อง ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยยึดเอาตามแม่บทของคัมภีร์เป็นหลักสำคัญ

2. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากบทความ ข้อเขียน วารสาร บทวิจารณ์ เอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่ได้กล่าวถึง เรื่องดังกล่าวไว้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยศึกษาจากหนังสือผลงานเรื่องอนัตตา ตัวกู-ของกู และธรรม 9 ตา ของท่านพุทธทาสภิกขุเป็นหลัก และหนังสือชุดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องของท่านพุทธทาสภิกขุ

3. วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการ รวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร จากนั้นจึงประมวลความเนื้อหา สรุปผลและนำเสนอในรูปแบบการ เขียนเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เน้นการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ที่เกี่ยวกับเรื่องอัตตตามแนวคิดของพุทธศาสนาเถรวาทมองผ่าน พุทธทาสภิกขุ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษอนัตตตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบันและ เป็นแนวทางในการเผยแผ่ต่อไป

2. ขอบเขตด้านเอกสาร

วิเคราะห์อนัตตาในพระพุทธรศาสนาเถรวาทมองผ่านพุทธทาสภิกขุ โดยวิเคราะห์ข้อมูล จากเอกสารและงานวิจัยชั้นปฐมภูมิ และทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอนัตตาของ พระพุทธรศาสนาเถรวาท ตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ ดังนี้

2.1 เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ทั้งภาษาไทยและภาษาบาลี คัมภีร์อรรถกถา ฎีกาและอนุฎีกาที่เกี่ยวข้อง ฉบับมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย โดยยึดเอาตามแม่บทของคัมภีร์เป็นหลักสำคัญ

2.2 เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจาก บทความ ข้อเขียน วารสาร บทวิจารณ์ เอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่ได้ กล่าวถึง เรื่องดังกล่าวไว้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยศึกษาจากหนังสือผลงานเรื่องอนัตตา และ ตัวกู-ของกู ของท่านพุทธทาสภิกขุเป็นหลัก และหนังสือชุดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องของท่านพุทธทาส ภิกขุ

ผลการวิจัย

จากการศึกษานัตตาในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ พบว่าทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ในเรื่องดังกล่าว โดยเนื้อหาหลัก ๆ ก็ตรงกับทัศนะของพุทธปรัชญาที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก แม้ว่า คำสอนของท่าน เน้นหนักไปในเรื่องของอัตตา จนมีบางคนเข้าใจผิดคิดว่าท่านไม่เป็นพุทธศาสนาเถรวาท คำสอนเรื่อง ตัวกู ของกู หรืออัตตาเป็นการสอน เพื่อที่จะเน้นให้เห็นลักษณะของอัตตาอย่างแจ่มแจ้งทะลุปรุโปร่ง ว่าการยึดมั่นถือมั่นนั้นคือ อัตตา ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องนามธรรมที่พูดควบคู่ไปกับรูปธรรม เมื่อมีการยึดมั่นถือมั่น ก็ไม่สามารถที่จะทำให้พบกับความสุขที่แท้จริง ไม่สามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ เมื่อคนส่วนใหญ่มีความเข้าใจเรื่องอัตตากับอนัตตา ดีแล้ว ก็เป็นการง่ายที่จะแยกอัตตากับอนัตตาได้ ซึ่งสามารถเปรียบเทียบลักษณะของอัตตาและอนัตตาได้ดังนี้ คือ

อัตตา	อนัตตา
ยึดมั่นถือมั่น	ไม่ยึดมั่นถือมั่น
ถือตัว	ไม่ถือตัว
เห็นแก่ตัว	ไม่เห็นแก่ตัว
ตั้งตัวผิด	ตั้งตัวถูก (อรรถสมมาปณิธิ)
รักตัว (อรรถมิจฉปณิธิ)	ปล่อยตัว (ระวังจะเป็นการประมาทถ้าหย่อนเกินไป)
ตัวกู ของกู (เกิดทุกข์)	ไม่ใช่ตัวกู ไม่ใช่ของกู (ไม่เกิดทุกข์)
วางตัวผิด	วางตัวถูก

ลักษณะการเข้าไปยึดอัตตาทำให้เกิดทุกข์ เหมือนกับกองทุกข์ที่จะเกิดขึ้น ก็จะเป็นกองทุกข์ที่หนักและยิ่งใหญ่ เท่ากับภูเขา ส่วนการไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่นว่าอัตตา เป็นของ ๆ ตน เหมือนกับกองทุกข์ที่ค่อย ๆ เบาบางและเล็กลง เท่ากับเมฆลัดผัดกาด ฉะนั้นก็ต้องพิจารณาสรรพสิ่งต่าง ๆ อย่างตรงกันข้ามกับอัตตาก็คือ อนัตตา ซึ่งสามารถสรุปได้ 4 ลักษณะ คือ

1. ไม่อยู่ในอำนาจใคร
2. ขัดต่อความเป็นอัตตา
3. ว่างเปล่า
4. ไม่มีใครเป็นเจ้าของ

ไม่มีสิ่งใดเลยที่จะคงอยู่ตลอดไป ไม่สูญสลายไป และไม่จริงพอที่จะยึดถือได้ว่าเป็นตัวเป็นตนที่ตรงไหน โลกแห่งวัตถุและโลกแห่งชีวิต เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของธาตุต่าง ๆ โลกแห่งวัตถุเกิดจากการรวมตัวกันของธาตุ 4 ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ และโลกแห่งชีวิตประกอบขึ้นด้วยชั้น 5 คือ รูป ส่วนที่เป็นรูปธรรม เป็นร่างกาย เนื้อหนัง และส่วนที่เป็นนามธรรม หรือจิตใจ ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ตามที่กล่าวมาแล้ว เมื่อพิจารณาแต่ละส่วนจนละเอียดแล้วพบว่า ไม่มีอะไรที่เป็นแก่นแท้ พอที่จะยึดเอาเป็นตัวเป็นตนได้เลย การมีสิ่งต่าง ๆ ที่เราเห็น เรารับรู้ได้นั้น เพราะมีเหตุปัจจัยที่เหมาะสม ชีวิตเกิดจากการรวมตัวกันของส่วนประกอบทั้ง 5 คือ ชั้น 5 เป็นคนที่แตกต่างกัน เพราะเหตุปัจจัยของการรวมแตกต่างกัน เมื่อถึงเวลาเหตุต้องสลายไป ผลก็สลายไปด้วย การจบสิ้นของชีวิตเพราะร่างกายที่เป็นเหตุนี้เกิดการสลายอาจจะเนื่องจากความเจ็บไข้ ความชรา หรืออุบัติเหตุก็ตาม ทุกสิ่งนี้มีอยู่สัมพันธ์กัน เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป เพราะเหตุปัจจัยทั้งสิ้น อย่างที่เรียกว่าเป็นไปตามกฎแห่งเหตุและผล คือ อิทัปปัจจยตา เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยที่เอื้ออำนวย ไม่สามารถคงทนอยู่ได้ และเราสามารถรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ได้เมื่อเวลาได้ผ่านไปสักระยะหนึ่ง เช่น วันนี้เราซื้อเสื้อมาหนึ่งตัวสภาพยังใหม่อยู่ แต่พอใส่ไปสัก 2 ปีจากที่เคยใหม่ก็กลายเป็นเสื้อเก่าที่ขาดเปื่อย ถ้าสรรพสิ่งเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้แน่นอนคงที่ เสื้อตัวนี้ก็คงสภาพใหม่อยู่ไม่มีทางเก่าชำรุด แต่ไม่เคยพบว่าสรรพสิ่งใด ๆ คงอยู่ได้โดยไม่เปลี่ยนแปลง เพราะมันเป็นไปตามกฎสามัญญลักษณะหรือไตรลักษณ์ที่ว่า

1. อนิจจัง ไม่เที่ยง คือ มีแล้วไม่มี เกิดแล้วดับไป
2. ทุกขัง เป็นทุกข์ คือ ทนได้ยาก ไม่คงทนอยู่ได้
3. อนัตตา ไม่ใช่ตัวตน เพราะ
 - 3.1 ใครมาบังคับให้เป็นไปตามที่เขาคิดไม่ได้
 - 3.2 ถ้าบังคับได้ก็เป็นอัตตา เพราะบังคับไม่ได้จึงขัดกับอัตตาที่เขาบังคับได้
 - 3.3 ที่ว่างเปล่า เพราะจะถือเอามาขึ้น มาดัด มาตบแต่งให้เป็นไปตามที่ต้องการไม่ได้

3.4 ที่ว่าไม่มีใครเป็นเจ้าของ เพราะไม่เป็นไปตามที่เจ้าของคิด ทำ พูด

ลักษณะของอัตตา หากเข้าไปยึดถือในอัตตาก็จะมีแต่ความทุกข์เพราะอัตตาเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ ตรงกันข้ามกับคำสอนของลัทธิพราหมณ์หรือฮินดูที่ปรากฏอยู่ทั่วไป ที่สอนว่าอัตตา

หรือตัวตนเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้ ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นอมตะ แต่พุทธศาสนาเถรวาทไม่ยอมรับ เพราะไม่เคยเห็นสิ่งมีชีวิตคงอยู่จนถึงปัจจุบัน แม้แต่สิ่งไม่มีชีวิตคงอยู่จนถึงปัจจุบัน สิ่งไม่มีชีวิตก็เปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยเป็นมาแต่ก่อน บางสิ่ง บางอย่างก็สูญหายไปแล้ว เช่นเดียวกัน สิ่งมีชีวิต ทัศนะของพุทธทาสภิกขุถือว่า สรรพสิ่งทั้งปวงเป็นอนัตตา มีใช้อัตตา ที่มีการกล่าวถึงเรื่องอัตตา เพราะประสงค์เน้นถึงสามัญสำนึกของคนทั่วไปที่ยังรู้สึกว่ามีตัวตน มีตัวกู้อยู่ เป็นสิ่งที่เข้าใจและยอมรับเอาได้ง่ายตรงกับความต้องการในจิตใจของทุกคนอยู่แล้ว

ในคำสอนของพุทธศาสนามีการยอมรับ เรื่องอัตตาในระดับโลกียธรรม เพราะจิตในระดับ โลกุตตรธรรมเข้าสู่กระแสเหนือโลก คือ มรรค 4 คน ผล 4 นิพพาน 1 ตามหลักธรรมเรียกว่า “โลกุตตรธรรม 9” ต้องยอมรับว่าคนแต่ละคนมีระดับสติปัญญาไม่เท่ากัน การจะเข้าถึงหลักธรรมสูงสุดก็จะมีวิถีทางคนละทาง สำหรับคนธรรมดาทั่วไปที่ยังยึดติดกับอัตตา ก็มีอุบายโดยใช้หลักธรรมขั้นศีลธรรม เช่น เรื่องเบญจศีล เบญจธรรม ไตรสิกขา สอนเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น สูงขึ้นไปถึงระดับปรมาตมสามารถเน้นตัวตนและมีใช้ตัวตนได้ เมื่อเห็นว่าสรรพสิ่งไม่ใช่ตัวตนที่น่ายึดถืออีกต่อไปเพราะการยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) ในตัวตนเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ที่ไม่สิ้นสุด แม้จะมีความสุขเพียงแต่สุขสบายและสุขสำราญชนิดที่เรียกว่า “สามีสสุข” ไม่สามารถหลุดพ้นและพบความสุขสงบเย็นอันเป็นสุขสูงสุด

อภิปรายผล

จากการศึกษา เรื่องการศึกษาวิเคราะห์หอนัตตาในพระพุทธานุชาตนาเถรวาทมองผ่านพุทธทาสภิกขุในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ โดยเนื้อหาหลักตรงกับทัศนะของพุทธปรัชญาที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก แม้ว่าคำสอนของท่านเน้นหนักไปในเรื่องของอัตตา จนมีบางคนเข้าใจผิดคิดว่าท่านไม่เป็นพุทธศาสนาเถรวาท คำสอนเรื่อง ตัวกู ของกู หรืออัตตาเป็นการสอนเพื่อที่จะเน้นให้เห็นลักษณะของอัตตาอย่างแจ่มแจ้งทะลุปรุโปร่ง ว่าการยึดมั่นถือมั่นนั้นคืออัตตา ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องนามธรรมที่พูดควบคู่ไปกับรูปธรรม เมื่อมีการยึดมั่นถือมั่น ก็ไม่สามารถที่จะทำให้พบกับความสุขที่แท้จริง ไม่สามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ เมื่อคนส่วนใหญ่มีความเข้าใจเรื่อง อัตตากับอนัตตา ดีแล้ว ก็เป็นการง่ายที่จะแยกอัตตากับอนัตตาได้ ซึ่งสามารถเปรียบเทียบลักษณะของอัตตาและอนัตตา สอดคล้องกับศีลวิรรณ โอสถานนท ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบ ทรศนะเรื่องตัวตนในพุทธศาสนากับปรัชญาของ

เดวิด ฮูม” พบว่า พุทธปรัชญาปฏิเสธ ตัวตน โดยอธิบายว่าชีวิตนั้นประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 อย่าง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เรียกว่าชั้น 5 ชั้นแต่ละอย่างเกิดขึ้นและดับลงตามเงื่อนไข จึงถือว่า ไม่มีตัวตน เพราะถ้ามีตัวตนก็จะดำรงอยู่ได้โดยตัวเองไม่เปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงของสิ่งอื่น (ศิริวรรณ โอสถานนท์, 2523) สอดคล้องกับ วัชรระ งามจิตฺตเจริญ ศึกษาเรื่อง “นิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาท : อัตตาหรืออนัตตา” พบว่า คำสอนเรื่องนิพพานในพระไตรปิฎกมีความซับซ้อนหลากหลาย และคำบรรยายลักษณะนิพพานบางแห่งก็เปิดช่องให้ตีความต่างกันได้ จึงเกิดความเข้าใจว่า นิพพานเป็นอัตตาบ้างเป็นสังขารบ้าง เป็นความขาดสูญบ้าง นิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอัตตาหรืออนัตตา โดยแบ่งเนื้อหาของการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ว่าด้วยอนัตตา และส่วนที่ว่าด้วยนิพพาน เพราะคำสอนทั้งสองเรื่องนี้เกี่ยวโยงกันอย่างแยกไม่ออกและต้องศึกษาไปพร้อมกัน จากการศึกษาคำสอนเรื่องอนัตตาพบว่า พุทธปรัชญาเถรวาทปฏิเสธความมีอยู่ของอนัตตาทางอภิปรายอย่างสิ้นเชิง เพราะพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกจำนวนมากปฏิเสธอัตตาในลักษณะต่าง ๆ อย่างครอบคลุมโดยยืนยันว่าความมีอยู่ของอัตตาจะต้องเกี่ยวข้องกับชั้น 5 แต่ชั้น 5 เป็นอนัตตา และอัตตาไม่มีทั้งภายในและภายนอกชั้น 5 อีกทั้งคำอธิบายในอรรถกถาก็ระบุไว้ชัดเจนว่า สรรพสิ่งเป็นอนัตตารวมทั้งนิพพาน (วัชรระ งามจิตฺตเจริญ, 2544) สอดคล้องกับ จานงค์ ทองประเสริฐ ศึกษาเรื่อง อัตตาว่า การที่พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า ธรรมทั้งหลายหรือว่าสิ่งทั้งหลายจะเป็นสังขารหรือไม่ใช่สังขารก็ตาม ล้วนแต่เป็นอนัตตาเช่นนี้ แต่ว่าในอีกแห่งหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า อัตตา หิ อัตตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนหรือว่าตนเท่านั้นเป็นที่พึ่งของตน ก็ในเมื่อแห่งหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงสอนว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอนัตตา ในอีกแห่งหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าให้เอาตนเป็นที่พึ่ง เอาอัตตาเป็นที่พึ่งอย่างนี้มีเป็นการสอนที่ขัดแย้งกัน หรือเมื่อเป็นอย่างนี้ ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนก็เช่นเดียวกันในแง่หนึ่งพระองค์ทรงสอนเรื่องอัตตา ในอีกแง่หนึ่งพระองค์ทรงสอนเรื่องอนัตตา เปรียบง่าย ๆ ก็คือ พูดถึงเอาตัวเราเป็นอนัตตา ในแง่ที่ว่าตัวเราเป็นอนัตตา ก็คือว่า เหมารวม ๆ กัน ถ้าเราให้ความสนใจในเรื่องอนัตตาอย่างถ่องแท้แล้ว ก็จะหมดความยึดมั่นถือมั่นว่านี่เป็นของเรา เมื่อคนเราไม่มีความยึดมั่น มีความเข้าใจเรื่องตัวตนของเรานี้ไม่มีของของเราก็ไม่มี เมื่อคนมีความเข้าใจเรื่องนี้ ความไม่เห็นแก่ตัวมันก็เกิดขึ้น (จานงค์ ทองประเสริฐ, 2539) สอดคล้องกับพระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (วันจันทร์) ได้ อธิบายเรื่อง อัตตา ว่าหนังสือพุทธปรัชญา สารและพัฒนการ ในส่วนของบทนำ ได้กล่าวถึง

เรื่องพุทธศาสนาดั้งเดิมกับแนวคิดอาตมันไว้ว่า พระพุทธศาสนาแสดงหลักอนัตตา เพื่อแย้งหลัก
อัตตาในความหมายปริมัตถ์ของศาสนาเทวนิยม แสดงความรู้เหตุผลรองรับของทฤษฎีอาตมัน
หรืออัตตาในศาสนาเทวนิยม (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (วันจันทร์), 2544) ทฤษฎีอนัตตา
ในพระพุทธศาสนามีนัยครอบคลุม 3 กรอบ คือ

1. อนัตตาที่มีนัยครอบคลุมเฉพาะชั้น 5
2. อนัตตาที่มีนัยครอบคลุมสังขตธรรมทั้งหมด
3. อนัตตามีนัยครอบคลุมสังขตธรรม คือ นิพพาน

สรุป

พุทธทาสภิกขุ ท่านสอนเรื่องตัวตนและมีใช้ตัวตน เช่นเดียวกับในพุทธปรัชญา ชี้ให้เห็น
ลักษณะตัวตนและมีใช้ตัวตน มุ่งไปสู่ความไม่มีตัวตน เพื่อพบกับความสุขสงบเย็นที่เรียกว่า
“นิรามิสสุข” ซึ่งมีในคำสอนพระพุทธศาสนาเถรวาท แต่วิธีการสอนและภาษาที่ท่านใช้มีความ
แตกต่าง ตรงที่ท่านพยายามใช้วิธีการและถ้อยคำง่าย ๆ ในการสื่อภาษา เช่น คำว่า “ตัวกู ของ
กู” เป็นคำที่มีความหมายชัดเจนในตัวเอง จากงานเขียนของท่านจึงเหมาะสำหรับผู้ศึกษาทุกคน
ทุกวัย สามารถเข้าใจหลักคำสอนที่แท้จริงของพุทธศาสนาได้ โดยที่ไม่ต้องรู้ภาษาบาลีก่อน
พุทธทาสภิกขุมุ่งสอนเพื่อให้เห็นอัตตาอย่างทะลุปรุโปร่ง พิจารณาอัตตาเพื่อละอัตตาเสีย
กล่าวคือ อย่าใช้อุปาทานในอัตตา เพราะสรรพสิ่งเป็นอนัตตา ซึ่งคำสอนของท่านก็เป็นอัน
เดียวกับคำสอนของพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาค้นคว้าทำให้ผู้วิจัย มีความรู้ที่กว้างขวางและเข้าใจถูกต้องในคำสอน
อย่างถูกต้องชัดเจนยิ่งขึ้น แต่การศึกษาค้นคว้านี้จะเน้นในแง่ของทฤษฎี แต่ผลก็คือจะนำไปสู่การ
ประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องยิ่งขึ้น ลดความยึดมั่นถือมั่นในอัตตา ที่จะก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัว
และก็จะพบกับความสุขที่แท้จริง พุทธทาสภิกขุ นับว่าท่านเป็นบุคคลที่เป็นแรงบันดาลใจให้
บุคคลอื่นทำงานเพื่อศาสนาและสังคม เพราะมองเห็นธรรมะชั้นโลกุตระที่ท่านได้ชี้แนะนั้น มัน
อยู่ในชีวิตของเราจริง ๆ เพียงแต่ที่ผ่านมารามองไม่เห็นเท่านั้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยการทำงานในองค์กรต่าง ๆ ที่ประสบสำเร็จในกิจการนั้น ๆ โดยเอาคุณธรรมไปใช้อย่างไรในการบริหารกิจการให้เจริญก้าวหน้า เพื่อเป็นแบบอย่างของสังคมในฐานะที่เอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้การทำงานเจริญก้าวหน้า ดังที่พุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ การงาน คือ การปฏิบัติธรรม

2. ควรมีการทำวิจัยถึงการประยุกต์ธรรมให้ทันสมัย ออกไปในรูปจริยศาสตร์ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ การสื่อสารธรรมต้องทำให้มันสนุกเป็นที่น่าสนใจซึ่งท่านเคยทำสำเร็จมาแล้ว เมื่อभवพรรษาแรก ท่านเทศนาจนมีชื่อเสียงในระดับอำเภอ

เอกสารอ้างอิง

คนไทยตัวเล็ก. (2552). สุขที่เป็นสุดยอด 2 ... บทเทศนาและโอวาทของท่านพุทธทาส. เรียกใช้เมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2561 จาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=428261>

จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2539). ปรัชญาประยุกต์ ชุตินทรีย์. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ต้นอ่อนแถมมี จำกัด.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (วันจันทร์). (2544). พุทธปรัชญาสาระและพัฒนาการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วัชรระ งามจิตฺตเจริญ. (2544). นิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาท : อัตตาหรืออนัตตา. ในวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศิริวรรณ โอสถานนท์. (2523). การวิจัยเชิงเปรียบเทียบทรรศเรื่องตัวตนในพุทธปรัชญากับปรัชญาของเดวิด ฮูม. ใน วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.